Оповідання народне

Ой, кажу, не то що, але й порох аби їм святився, тим молодим літам! Учорашнє не пам’ятаю, а що тогді діялося — що й до крихіточки тямлю.

А нікого я вже так гаразд не запам’ятав, як ту стару Лавриху, що сиділа онде у Тисницькій. Багатирка, знаєте: і полонина своя, і худоби без ліку, а що вже двори побудувала собі, двори... батьки мої! Аж з лядського боку майстри в її робили, та писали, та малювали, та перемальовували.

Лавра я не зазнав. Кажуть, що він ще замолоду отемнів та й скоро і помер. А славлять люди, що йому, покійникові, ні раз якось не велося. Чи мушка, чи скотинка: де що, бувало, піде — відти не прийде, де що пішло — відти не прийшло. Мабуть, йому так уже починено, чи що. Вороги, знаєте, та лихі душі,— бог би їх не простив!

От скоро, кажуть, Лавра спрятали — молода удова не загнула руки, як то друга зробила б, але приймилася за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все обачно. От і дав їй господь парть: діждалася і худібки помалу, і пасіку собі розвела, і полонину купила, і ще докупила, ба відтак і побудувалася, що вже краще таки не може бути. Усі їй, бувало, дивуються.

— Ви, лєлє Матроно, далі нас заплатите,— жартують не раз передні газди у селі, чи там ідучи з церкви, чи як.

— Батьки мої любі, голуби мої сизі,— стане вона їм, бувало, правити.— А я ж би гріха не мала, якби я для своїх сиріт не старалась? В мене господар, знаєте, як був... (а тут, бувало, як заплаче!). Я мушу своїм діточкам бути і вітцем, і матір’ю. Ой, так, газди мої славні, газди мої любі!

А діточок було в її лиш двійко: дві дівчині. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красні обі в світі були! Як з образа, а що вже господині! — то пари їм не було: чи упрясти, чи виткати, чи вишити, чи закрасити — ніхто, як вони; а що вже коло худоби та до пасіки знали — то най і старе сховається!

Але жив у сусідстві молоденький легінь хорошого зросту та личка рум’яного; Марком його звали. Господи, що покохала його наша тихонька Калинка, а він її! Одно за другим аж гине. Було, зійде місяць з зіроньками — Калинка викрадеться з хати да й уже у садочку, уже коло свого Марочка білявенького. Нічо не говорять, лиш цілуються та обнімаються... Ох!..

— Марочку, серденько, а чого ти оце такий смутний та невеселий? Уповіж мені, душечко.

— Фіялочко моя препишная! Мабіть, літа твої молоденькі баламучу. Я сирота без вітця і без матері, я бідний, дуже бідний, а ти...— та й не доказав, лиш слізоньки покотились по мальованім личку та по молоденькому вусочку.— Дівчино моя, лишім ми хіба кохатись.

— Ти мене можеш лишити, а я тебе не лишу ніколи! — промовила та й прилипла йому, мов листочок, до серденька.

— Ні, я тебе не покину, ангеле мій небесний,— дійся божа воля! — аж скрикнув Марко, да й знов цілувались да пригортались до самого світа.

А вічні зорі усе сіяли над ними. Хто би знав прочитати, що там написано!..

Кохаються наші молодята якийсь час, аж тут їдуть старости кіньми, далекі дуже люди — аж геть десь з Лядщини. Сватають Калину за

одного вдівця, багатиря без міри. Він покойному Лаврові якось і родич доводився.

— А який бог вас аж на нашу Волощину приніс? — питає стара.

— Та гаразд, паніматочко!

Та й стали розказувати, як старий Микитула повдовів, як чув через майстри, що тогідь в її робили, про Калину та як їх аж сюда за рушниками вирядив.

— Пов’яжіть, паніматочко,— кажуть.— Там стадо коней, там п’ятеро сот рогатого товару, там кошара нерахована, а сам удовець бездітний.

Стара така рада!

— Іди,— каже,— доню, та пошукай, що там понатикала та понашивала.

— Калина бух! — до землі:

— Ненечко, ох, ненечко моя, не топіть мене за нелюба! Або лучче встроміть ніж у серце — та ліпше мені буде.

Стара мов і не чує.

— Що ти знаєш,— каже,— ти ще молода! Або, може, я тобі не мати? Іди та давай лиш рушники.

Присилувала, віддала.

* * *

По весіллю забрав молоду з собою. Посагу й ниточки не хотів.

— Нащо мені,— каже,— посагу, нащо мені віна, коли в мене скриня грошей в земнику.

Поїхали...

По новій господі ходить Калина, мов не по свому світу. Все лиш він один їй на гадці. Що старий не вмовляє, що не діє,— дарма.

Одної неділеньки сидять собі обоє — одно в один бік дивиться, а друге в другий: нічичирк. Аж тут уходить у світлицю легінь молоденький, увесь чорно убраний. Поклонився.

— А відки, легінь? — пита старий.— Куди дорогою?

— Буковинський,— каже.— Іду, служби шукаючи.

— Наймися в мене.

— Та добре.

— А що правиш?

— Що другим даєте, то й мені дасте,— каже.

— Згода. Просимо ж у хату.

Старий сказав та й пошкатульгав у корчму. Бачив він свою недоленьку та й топив її у горілці. День в день у корчмі напивається.

А молода молодичка дома умліває:

— Марку, коханнячко моє незабутнє, іди, іди від нас, не рви моє серце!

Він за кресаню.

— Іду,— каже,— до Черемошу глибокого — не далеко.

Вона його за ручку:

— Не йди,— каже,— або й мене бери.

Остались обоє, обгорнулись — нічо не говорять, лиш плачуть. А він нарешті промовив:

— А чого тобі,— каже,— попід вічка такі синці? Чого, голубко? — та й знов став цілувати.

— Нелюб убиває,— каже.— Ох, Марочку, серце моє, коби ж то ти знав, як він б’є! Ох, да як же він мене б’є, б’є! А ти не чув?

— Чув, голубко моя нещасливая. Продав зараз і грунтик, і хату, а сам пішов сюда. Буду, гадаю собі, до їх в найми проситься, та й не дам мою квітку толочити. Я тебе не дам, кришечко моя! — Так говорив, обіймаючи її, як голуб голубку.

А старий із корчми. П’яний-п’яний! Та й до жінки:

— А чому ти мене не любиш, га? Ти сяка-така дочко!

Вона мовчить.

— Чому ти мене не любиш? — я тебе ще раз питаюся!

Вона мовчить.

— Ех! — відмахнув сокирою та хоче її в голову.

А Марко лап! — за руку:

— Стій!

Марко був сильний хлопець. Старий згвалтував та пустив топорище, а сокирка відвинулася — та йому право в чоло. Відразу пав без душі.

* * *

Марка зв’язали та віддали до неволі. Казали, що він стрия зарубав. Що божився, що присягався — дарма: не ймили німці віри.

Хотіли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годі вже було: від тої годиноньки, як головництво сталося, вона — без ума. Нічо, бувало, не робить, лиш сидить у віконці та все питає-випитує:

— А не йде,— каже,— Марочко, га? Не йде мій милесенький? Ох, що ж бо то бавиться коханнячко моє молоденьке! Де ти пробуваєш?..

А він пробуває у славнім місті Станіславі, у темниціз на руки і на ноги кайданнячко гостре. На другім місяці і поховали...

Не раз там оповідає старенький гайдук, що хворих невільників дозирає: "Я приходжу,— каже,— одної неділеньки вранці, а він лежить на постелі — ручки на грудях.

— А ти хворий, небоже, ти дуже хворий? — питаю.

Він на мене пильно-пильно подивився.

— Хворий, батечку,— та й хопив мене за руку.— Не був,— каже,— ніхто від нас?

— Не був,— кажу.

А він, сердешний, забув, що де Станіслав, а де Буковина. А що його любка уже без ума, мабіть, також не знав. Його вхопили, знаєте, як на воздухах, у темницю.

— Я, дядечку, стрия не зарубав,— каже він,— Чи хоть ви мені на сім світочку вірите, що я не винен?

Я стис з плечей, а він яв плакати:

— Боже, боже,— каже,— в яку я годиночку народився!

— Цить,— кажу,— цить, синку, не гнівай бога — він тобі допоможе.

— О, вже! — каже та й накрив собі очі. Але за часок знов до мене обертається: — Я би, дядечку, пішов до віконця!

Повів я його помаленьку до вікна. Відти було видкося геть-геть аж у гори, що так у ясному сонечку і леліли. А він дивиться, призирається — а далі як припаде ік залізним гратам, як заплаче-заплаче! Не знаю, як лиш ті залізні штаби не потріскали.

— Іду,— каже,— зараз.

Глянув ще раз у сині свої гори, притулив голівку ік холодним гратам — та й уже по нему.

— Марку! — кричу.— Марку! Бог з тобою, опам’ятайся!

А він лиш хляв на мене, як той явір підтятий".

Так розповідав не раз старий гайдук, а сльози, як горох, котяться по снідій того тварі.

* * *

Пішла скоро поголоска й волоським повітом. Приїхала стара та й узяла дочку з собою. Да що з того, коли навіть і неню собі не пізнає.

— А ти хто? — питає ув одно.

— Таже я твоя неня, доню! — голубить стара, умиваючись кривавими слізоньками.

Вона лиш покиває голівкою:

— Та ти мені не неня! — каже.— А де ж ти мені неня?..

Одної неділеньки рано і змилася сама, і зчесалася сама, і убралася сама да так уже гарно! Навіть і заквітчалася. Стара вже не ходить по двору та не молиться богу!

— Ачей, господь милий,— каже,— умилосердиться і на мене грішну. Ачей, матіночка Христова помилує дитину мою нещасливу!

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий,— саме проти віконця, а сонічко присвітило на личко її біле-білесеньке та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матері.

— Матіночко,— каже,— ану, припадьте і ви та кажіть мені "отченаш", а я за вами казатиму.

Стара припала та й проказала їй і "царю небесний", і "святий боже", а вона, сердешна, вже так красно та пильно говорить! Аж у "отченаші" зупинилась:

— Ненечко,— каже (та й справляє пальчиком у віконце),-ах, матіночко моя, адіть — о-о!.. Ох, ненечко моя, любко!

— Да бог з тобою, доню! — голубить стара.— Таже там нема нічо, серце, нічо нема; ади, у віконці — там лиш от склівочка з квіточками, з твоїми квіточками, душко.

— А межи квіточками мій Марочко! Адіть, адіть, ненечко, як він мене мило кличе-викликає! А який же він красний! Ох, да який же він красний, ненечко моя! Да який же він ясний та убраний... а на чолу йому зіронька сяє! Ану, дивіть, ненечко: а так що зіронька?

— Дитино моя дорогая, дитино моя люба! — просить мати, схопивши її за ручки.— Бог з тобою, там нема нічо...

— Оф!! — скрикнула та й ухопилася у сердечка.— Іду, милий, іду, милесенький мій, жди...

Та й повалилась мамці своїй на коліна — без душі.

* * *

У два роки віддавалася й Оленка. Господи, що за красива дівчина з неї вибралась: кров та молоко! Але стара її вже не силувала.

— Іди,— каже,— доню, за кого тобі мило та любо; а я собі піду у монастир, чей бих там спокутувала гріхи свої неспасенні. Да чи і простить мені бог, що я три душечці погубила?..

Так стара, бувало.

А її донечка вибрала собі молоденького слюсаря — легіника не то на всі гори та на всю Буковину, але на цілу руську Україну! Господи, що за речі він роблював: що креси, що пістолети, що ножі, а що вже за топірчики мудерні зсипав! — то не найдеться в світі. І оці порошниці, що на мені, то він робив. А ще хвалився оногди, що має піти до Станіслава та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз такий, аби в світі не було такого.

Най йому бог допомагає, на що гадає.